

УДК 338.43:332.1

Фера-Клемонца О.Ю., здобувач
кафедри економіки і підприємництва
Ужгородський національний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОДОВОЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Фера-Клемонца О.Ю. Сучасний стан продовольчого забезпечення Закарпатської області. У статті розглянуто специфіку та основні проблеми продовольчого забезпечення Закарпатської області. Встановлено, що, незважаючи на те що в галузі регіону задіяно 25% економічно активного населення, участь Закарпаття у загальнонаціональному виробництві сільськогосподарської продукції (у грошовому еквіваленті) є незначною. Визначено, що регіон займає останнє місце серед 24-х статистично обстежуваних регіонів. З'ясовано, що загалом у сільському господарстві Закарпатської області працює близько тисячі підприємств, з яких понад 40 є великими і дрібними сільськогосподарськими товаровиробниками. Виявлено низку «вузьких місць» у системі продовольчого забезпечення Закарпатської області. Визначено основні пріоритети розвитку ринку продовольчих товарів у регіоні.

Ключові слова: Закарпатська область, продовольче забезпечення, сільське господарство, продукція тваринництва, продукція рослинництва.

Фера-Клемонца А.Ю. Современное состояние продовольственного обеспечения Закарпатской области. В статье рассмотрены специфика и основные проблемы продовольственного обеспечения Закарпатской области. Установлено, что, несмотря на то что в области региона задействовано 25%

економічески активного населения, участие Закарпатья в общенациональном производстве сельскохозяйственной продукции (в денежном эквиваленте) является незначительным. Определено, что регион занимает последнее место среди 24-х статистически обследуемых регионов. Установлено, что в целом в сельском хозяйстве Закарпатской области работает около тысячи предприятий, из которых более 40 являются крупными и мелкими сельскохозяйственными товаропроизводителями. Выявлен ряд «узких мест» в системе продовольственного обеспечения Закарпатской области. Определены основные приоритеты развития рынка продовольственных товаров в регионе.

Ключевые слова: Закарпатская область, продовольственное обеспечение, сельское хозяйство, продукция животноводства, продукция растениеводства.

Fera-Klemontsa O.Y. Current state of food provision in Zakarpatska oblast. The paper examines the specifics and major problems of food provision in Zakarpatska oblast. The authors prove that despite the fact that 25% of economically active population are employed in this branch of the region, Zakarpattya's participation in national agricultural production (in monetary terms) is insignificant. The region is proved to be ranked the last among the 24 regions under statistical research. The fact that almost thousand enterprises operate in agriculture of Zakarpatska oblast with over 40 of them being the large and small agricultural producers is determined. Several "bottlenecks" in the food system of Zakarpatska oblast are found. Major priorities of food market development in the region are outlined.

Key words: Zakarpatska oblast, food provision, agriculture, livestock products, crop production.

Постановка проблеми. Система продовольчого забезпечення є однією з детермінант економічної, зокрема продовольчої, безпеки держави та її регіонів. Для України як країни з великим споживчим ринком і територіально диференційованим, багатогалузевим сільськогосподарським виробництвом проблема продовольчої безпеки має чітко виражену регіональну специфіку. Особливості продовольчого забезпечення на рівні окремих регіонів доцільно досліджувати за системно-дедуктивним принципом, який передбачає аналіз загального стану продовольчого забезпечення країни та подальше дослідження зазначених проблем на прикладі конкретного регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам продовольчого забезпечення присвячено численні наукові праці вітчизняних учених: О.М. Азарян, О.В. Березіна, О.О. Зеленської, О.Р. Кондри, Л.О. Лігоненко, А.А. Мазаракі, В.І. Павлова, П.Т. Саблука, О.В. Тахумова та ін. Водночас більшість наукових розробок, присвячених указаній проблематиці, недостатньо повно враховує весь комплекс чинників, пов'язаних з особливостями формування продовольчого забезпечення на регіональному рівні.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка забезпеченості регіону продовольчою продукцією та визначення основних пріоритетів її формування.

Виклад основних результатів. Для звуження об'єкту дослідження зупинимось на конкретній класифікації продовольчих товарів і відповідній галузевій структурі продовольчого ринку, котрі можуть варіюватися залежно від підходів та критеріїв їх виокремлення. У нашому дослідженні ми орієнтувалися на класифікацію за видами діяльності згідно з КВЕД ДК 009:2010, зокрема: вирощування однорічних і дворічних культур, вирощування багаторічних культур, відтворення рослин, тваринництво, змішане сільське господарство, допоміжна діяль-

ність у сільському господарстві та післяврожайна діяльність, виробництво м'яса свійської птиці (коди 01.1 – 01.6 та 10.12 за КВЕД). До аналізу було включено основні статистично представлені напрями в галузі рослинництва (вирощування зернових і зернобобових культур, виробництво хліба і хлібобулочних виробів, вирощування овочевих і баштанних культур, картоплі, плоді, ягід та винограду) і тваринництва (виробництво м'яса і м'ясних продуктів, молока і молочних продуктів, яєць). Рибне господарство до уваги не бралось. Період дослідження охоплював вісім років (2010–2017 рр.), який умовно можна поділити на докризовий і кризовий (період після 2014 р., пов'язаний із дестабілізацією економіки України через російську військову агресію).

Керуючись системним підходом, стан продовольчого забезпечення регіону слід аналізувати через такі складники, як: валове виробництво сільськогосподарської продукції, фонд споживання сільськогосподарської продукції, експорт та імпорт сільськогосподарської продукції. Сукупність перелічених підсистем формує регіональний баланс продовольчих ресурсів та продуктів сільського господарства. За своєю структурою баланс продовольчих ресурсів складається з надходжень і витрат продукції. Так, першу групу формують такі статті, як виробництво, запаси та імпорт. До другої категорії належать витрати на корм, посів, експорт, втрати, переробка на нехарчові цілі та фонд (загальні обсяги) споживання основних продуктів харчування, які включають кількість продуктів, використаних населенням України для особистого споживання у будь-якому вигляді.

Інший зріз аналізу включає оцінювання ефективності сільськогосподарського виробництва через співвідношення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції (рослинництва та тваринництва) до середньорічної чисельності наявного населення за рік. Аналогічно розраховується подушне споживання

продовольства за рік (місяць) і порівнюється з мінімальними або раціональними нормами споживання. Таке співставлення дає можливість оцінити стан індикатора достатності споживання продуктів (задовільний, оптимальний або незадовільний) як одного зі складників продовольчої безпеки. Іншим індикатором продовольчої безпеки є рівень самозабезпечення країни чи регіону основними видами продовольства. Він визначається як співвідношення виробництва сільськогосподарської продукції до її внутрішнього використання на території країни (без урахування експорту та імпорту відповідної продукції).

Загальна ситуація у сфері продовольчого забезпечення України характеризується зростанням частки сільського господарства у валовій доданій вартості по країні з 8,4% у 2010 р. до 12,1% у 2017 р., нарощуванням валового аграрного виробництва (з 184 940 до 707 792 млн. грн. у 2010 і 2017 рр. відповідно), зростанням експорту сільськогосподарської продукції на тлі скорочення імпорту. Водночас стан продовольчого забезпечення у кожному регіоні має свою специфіку.

Багатогалузеве сільськогосподарське виробництво є стратегічно важливим напрямом економіки Закарпатської області. У галузі задіяно 25,4% економічно активного населення регіону, тоді як у середньому по Україні цей показник становить 17,7%.

Однією з ознак Закарпаття є чітко виражена просторова вертикальна зональність, що включає низинну, передгірну та гірську природно-економічні зони. Ведення сільського господарства в межах зазначених зон має свою специфіку. Зокрема, гірські райони області (Воловецький, Міжгірський, Рахів-

ський) спеціалізуються переважно на виробництві продукції тваринництва, поряд з яким культивується рослинництво (переважно картоплярство), однак його частка у валовому зборі є незначною. У районах передгірної зони Закарпатської області частка господарств, які функціонують у галузі тваринництва (Свалявський, Тячівський, Хустський райони), практично рівна частці селянських господарств у галузі рослинництва (Іршавський район). У низинних районах Закарпаття зосереджена найбільша кількість господарств, які внаслідок сприятливих природно-кліматичних, економічних та соціальних умов виробляють основні обсяги продукції рослинництва. Найбільш успішними в галузі рослинництва серед низинних районів є Виноградівський, Берегівський та Мукачівський райони, що спеціалізуються на виробництві овочів та зернових [1, с. 28].

Участь Закарпатської області у загальнонаціональному виробництві сільськогосподарської продукції (за показником у грошовому еквіваленті) незначна. Серед 24-х статистично обстежуваних регіонів Закарпаття посідає останнє місце з часткою 1,6% за 2017 р., або 4 021,4 млн. грн. (рис. 1). Така ситуація пов'язана, насамперед, із менш сприятливими для ведення сільського господарства агрокліматичними умовами (тип рельєфу і зональність, площа та якість земельного фонду, рівень розораності угідь, площа природних пасовищ тощо). У Закарпатській області через значну гірську зону частка сільськогосподарських земель сягає лише 35,4% від усієї площі регіону, а ріллі – 15,7% [2, с. 66]. У структурі загальної площі сільськогосподарських земель України на регіон припадає 1,08% угідь, придатних до використання.

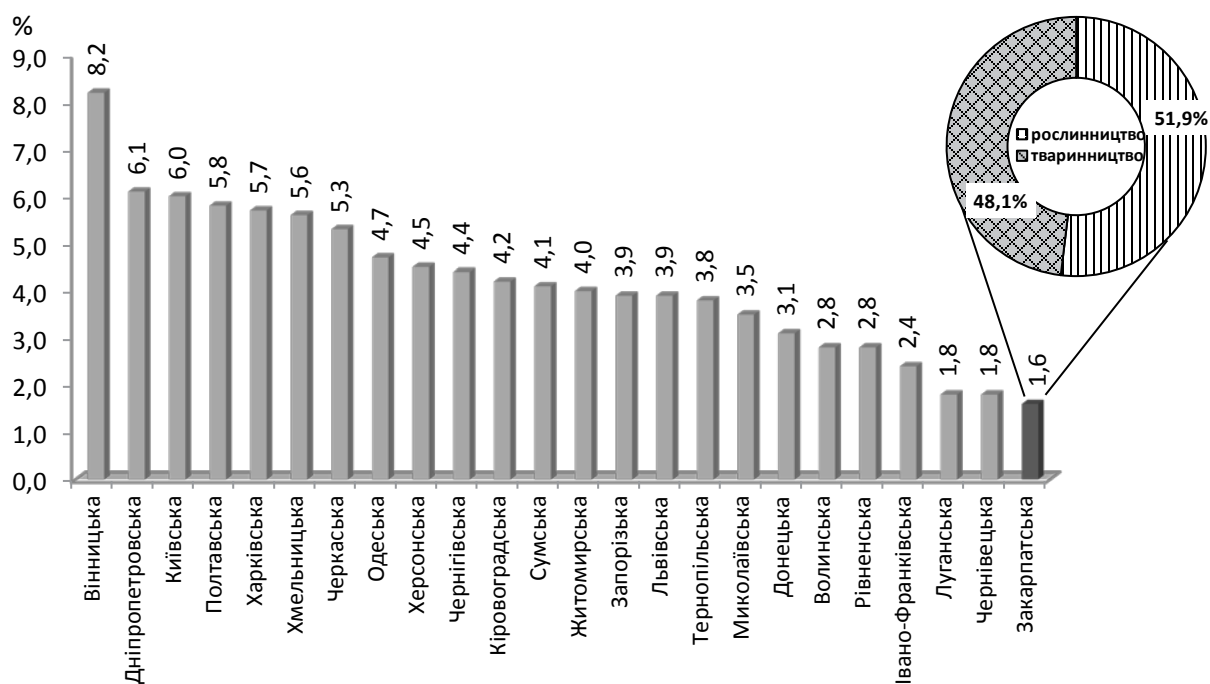

Рис. 1. Частка регіонів України у загальному виробництві продукції сільського господарства в 2017 р.

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Впродовж тривалого часу Закарпаття залишається менш аграрно потужним регіоном на тлі інших областей, займаючи частку у 1,2% за обсягом виробництва продукції рослинного походження (24-е місце в рейтингу 2017 р.) і 2,8% – у структурі загальнонаціонального виробництва продукції тваринництва (18-е місце).

У 2017 р. індекс обсягу сільськогосподарського виробництва в регіоні порівняно з 2016 р. становив 1,01, у тому числі у сільськогосподарських підприємствах – 0,94, у господарствах населення – 1,02. Галузевий зріз сільського господарства Закарпатської області представлений рослинництвом і тваринництвом у практично рівному співвідношенні. Так, частка продукції рослинного і тваринного походження у виробництві продукції сільського господарства (за виробництвом у грошовому вимірі) у Закарпатській області в 2010 р. становила 46,1% і 53,9%, а в 2017 р. – 51,9% і 48,1% відповідно. В абсолютних значеннях структура була такою: 1 771,2 і 2 067,1 млн. грн. у 2010 р. та 2 089,0 і 1 932,4 млн. грн. у 2017 р. (табл. 1). Як бачимо, частка тваринництва у Закарпатській області протягом досліджуваного періоду (вісім років) скоротилася, у результаті чого частка виробництва продукції рослинництва в 2017 р. переважала на 3,8 в. п. При цьому, за даними 2017 р., у структурі виробників сільськогосподарської продукції в регіоні 8,3% припадало на сільськогосподарські підприємства, а 91,7% – на господарства населення (особисті селянські господарства). На останні, крім того, припадає лівова частка сільськогосподарських угідь (76,3%). Загалом у сільському господарстві Закарпатської області працює близько тисячі підприємств, з яких понад 40 є великими і дрібними сільськогосподарськими товаровиробниками. Але характерною особливістю є те, що на господарства населення припадає 76,3% сільсько-

господарських угідь, ними виробляється 91,7% валової продукції сільського господарства [3, с. 3].

У галузевому розрізі частка підприємств і селянських господарств, що вирощували продукцію рослинного походження, становила відповідно 13,7% і 86,6%, у сфері тваринництва структура виробників була зміщена в бік індивідуального господарювання, на яке припадало 97,3% виробленої у 2017 р. продукції (частка сільськогосподарських підприємств була незначною – 2,7%). Водночас динаміка абсолютних показників показує нарощування виробничих потужностей власне сільськогосподарських підприємств (зі 144,5 млн. грн. у 2010 р. до 332,5 млн. грн. у 2017 р.), переважно тих, що займаються рослинництвом. Таким чином, за 2010–2017 рр. відбулися структурні зрушення як у розрізі галузевої спеціалізації сільського господарства, так і за основними категоріями господарств – виробників сільськогосподарської продукції.

Загалом, за офіційними даними, за 2017 р. у Закарпатській області було вироблено 4 021,4 млн. грн. сільськогосподарської продукції, або 3 195 грн. у перерахунку на одну особу, тобто на 1,5% більше, ніж у попередньому році, і на 3,7% більше, ніж у 2010 р. При цьому з 3 195 грн. 1 660 грн. припадало на рослинництво, а 1 535 грн. – на тваринництво.

Динаміка виробництва основних груп продовольства в регіоні протягом 2010–2017 рр. (табл. 2) свідчить про зростання обсягів збору зернових і зернобобових культур (з 255,8 до 390,1 тис. т), плодів та ягід (з 97,2 до 119,3 тис. т), овочевих культур (з 245,9 до 271,3 тис. т) і картоплі (з 500,8 до 531,0 тис. т). Валове виробництво продукції тваринництва за досліджувані вісім років мало тенденцію до зростання в частині м'яса та м'ясних продуктів у забійній вазі (49,6 тис. т у 2010 р. і 54,9 тис. т у 2017 р.). Нарощування потужностей спостерігалось

Таблиця 1

Динаміка валового виробництва сільськогосподарської продукції у Закарпатській області (у постійних цінах 2010 р., млн грн)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Сільськогосподарська продукція загалом								
Усі категорії господарств	3838,3	4044,8	4207,3	4312,9	4308,3	4095,9	3964,9	4021,4
у тому числі								
сільськогосподарські підприємства	144,5	205,1	233,2	225,2	271,7	312,4	355,3	332,5
господарства населення	3693,8	3839,7	3974,1	4087,7	4036,6	3783,5	3609,6	3688,9
Продукція рослинництва								
Усі категорії господарств	1771,2	1968,2	2078,6	2128,6	2199,9	2099,3	2137,7	2089,0
у тому числі								
сільськогосподарські підприємства	82,7	138,5	160,4	148,5	198,2	247,7	294,7	279,9
господарства населення	1688,5	1829,7	1918,2	1980,1	2001,7	1851,6	1843,0	1809,1
Продукція тваринництва								
Усі категорії господарств	2067,1	2076,6	2128,7	2184,3	2108,4	1996,6	1827,2	1932,4
у тому числі								
сільськогосподарські підприємства	61,8	66,6	72,8	76,7	73,5	64,7	60,6	52,6
господарства населення	2005,3	2010,0	2055,9	2107,6	2034,9	1931,9	1766,6	1879,8

Джерело: розраховано автором на основі [2]

**Динаміка і структура виробництва продукції сільського господарства у Закарпатській області
(у натуральному еквіваленті)**

Групи продовольства	Одиниці	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017			
									валове виробництво (збір)	частка у загальнонаціональному виробництві, %	виробництво на 1 особу за рік	
											кг	рейтинг ¹
Продукти рослинництва												
Зернові і зернобобові культури	тис. т	255,8	321,8	322,1	325,0	343,4	332,4	412,4	390,1	0,6	310	24
Хліб і хлібобулочні вироби	тис. т	13,6	13,5	13,9	15,6	15,1	12,1	10,2	9,3	0,9	7	22
Плоди та ягоди	тис. т	97,2	97,9	114,1	118,4	133,0	138,4	128,5	119,3	5,8	95	4
Овочеві культури	тис. т	245,9	262,5	282,7	289,0	297,0	267,2	267,2	271,3	2,9	216	14
Баштанні культури	тис. т	0,1	0,1	0,3	1,5	1,1	0,9	... ²	–	x	x	x
Картопля	тис. т	500,8	590,1	608,6	614,9	610,9	545,8	534,3	531,0	2,4	422	15
Продукти тваринництва												
М'ясо та м'ясопродукти (в забійній вазі)	тис. т	49,6	51,5	58,4	58,6	59,7	53,2	51,3	54,9	2,4	44	14
Молоко та молочні продукти	тис. т	391,8	389,3	401,1	410,3	409,6	358,1	320,4	325,2	3,2	258	16
Яйця	млн. шт.	317,2	328,2	332,6	337,5	339,3	339,9	349,4	358,9	2,3	285 ³	14

Джерело: розраховано автором на основі [2; 3; 5; 6]

також у сфері виробництва яєць (з 317,2 до 358,9 млн. шт. за весь період). Водночас має місце скорочення виробництва таких важливих продовольчих груп, як хліб і хлібобулочні вироби (на 31,6%, тобто з 13,6 до 9,3 тис. т у 2010–2017 рр.) та молоко і молочні продукти (на 17%, тобто з 391,8 тис. т до 325,2 тис. т). Окремо слід зазначити, що Закарпатська область належить до числа тих регіонів (Запорізька, Херсонська, Одеська), де взагалі не вирощують цукровий буряк (фабричний). Із цієї причини рівень споживання цукру на Закарпатті (32,7 кг на особу за рік) не відповідає раціональним нормам МОЗ України (38 кг на особу за рік згідно з «Орієнтовним набором основної продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005–2015 роки»), хоча задовольняє мінімальні вимоги Кабінету Міністрів України, затверджені Постановою № 656 від 14.04.2000.

За 2017 р. найбільша частка регіону в загальнодержавному показнику припадала на збір плодів та ягід (5,8% у структурі валового збору плодів та ягід по Україні) і забезпечила області четверте місце серед регіонів країни. Такій позиції сприяє насамперед лісистість земель Закар-

патської області. Найнижча частка продовольства одержана за показником виробництва зерна і зернобобових культур – 0,6% (24-е місце в рейтингу) у загальнонаціональному виробництві цього типу продукції (по Україні – 61 917 тис. т), а також за виробництвом хліба і хлібобулочних виробів (0,9%, 22-е місце). Це пояснюється тим, що більша частина ріллі в області розташована на природно погіршених різновидах ґрунтів, більшість з яких перезволожені, заболочені, з підвищеною кислотністю та еродовані [4, с. 62].

Помітно, що практично за всіма аналізованими групами продовольчої продукції у Закарпатській області спостерігається спад виробництва після 2014 р. Негативна динаміка була зумовлена зменшенням обсягів продукції тваринництва, зокрема скороченням виробництва м'яса та молока, а також звуженням ринку хліба та хлібобулочних виробів. Можемо припустити, що спад агровиробництва в регіоні пов'язаний із загальною дестабілізацією економіки держави внаслідок розгортання військового конфлікту на сході України. Економічна криза після Революції гідності зумовила багато проблем і загроз для вітчизняного аграрного сектору, зокрема:

- сезонні коливання (особливо на зерновому ринку);
- подорожчання матеріально-технічних засобів промислового походження;
- зниження рентабельності сільськогосподарського виробництва;

¹ Рейтинг Закарпатської області серед 24 регіонів України за обсягом виробництва продукції сільського господарства (чим більший обсяг виробленої продукції, тим вища позиція в рейтингу).

² Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

³ Одиниця вимірювання – штуки.

- високі кредитні ставки банків (для виконання весняно-польових робіт);
- дефіцит власних обігових коштів підприємств;
- зниження купівельної спроможності населення.

Важливим складником балансу продовольчих ресурсів у регіоні є їх використання. За результатами аналізу фонду споживання продукції сільського господарства у Закарпатській області, з'ясовано головні тенденції зміни обсягу і структури споживання груп продовольства у сфері рослинництва і тваринництва (табл. 3). Передусім варто відзначити тенденцію до скорочення фонду споживання хлібних продуктів, цукру, олії, молока і молочних продуктів та яєць протягом 2010–2017 рр. Дестабілізація ринку продовольчих товарів після 2014 р. (внаслідок глибокої економічної кризи) негативно позначилася на загальному обсязі споживання продукції сільського господарства у Закарпатській області практично за всіма групами продовольства (за винятком картоплі). Водночас станом на 2017 р. регіон залишається одним із лідерів за величиною подушного споживання хлібних продуктів (114,4 кг на особу на рік за раціональної норми 101 кг, тобто третє місце серед інших областей) та молока і молочних продуктів (221,1 кг на особу на рік за норми споживання 380 кг, тобто п'яте місце в рейтингу). Бачимо, що попри високий рівень подушного споживання молочних продуктів на Закарпатті цей показник не відповідає ні раціональним, ні міні-

мальним річним нормам споживання (380 і 341 кг відповідно). Це свідчить про загальний низький рівень споживання молочних продуктів в Україні.

Ще однією загрозою для продовольчої безпеки досліджуваного регіону та країни у цілому є майже вдвічі нижчий за норму рівень подушного споживання м'яса та м'ясопродуктів (20-е місце по Закарпаттю з 24-х регіонів у рейтингу 2017 р.), а також недостатність споживання яєць у перерахунку на одного жителя Закарпатської області (у 2017 р. цей показник становив лише 254 штуки на рік за раціональної норми 290 штук). Така ситуація пов'язана передусім з економічною недоступністю багатьох товарних позицій за вказаними групами продовольства. Іншими словами, на тлі зростання валового виробництва м'яса, м'ясних продуктів та яєць у Закарпатській області за 2010–2017 рр. купівельна спроможність населення щороку знижується і згадана продукція потрапляє до категорії економічно недоступних або частково доступних. Тенденція до більшого споживання продуктів рослинництва і скорочення частки продуктів тваринного походження у раціоні населення має не лише регіональний, а й загальнонаціональний характер і потребує особливої уваги.

Далі було оцінено рівень фізичної доступності продовольства у Закарпатській області в 2017 р. На рис. 2 видно, що регіон забезпечує себе практично за всіма групами продовольства. Найвищий рівень

Таблиця 3

Динаміка і структура фонду споживання продукції сільського господарства у Закарпатській області (у натуральному еквіваленті)

Групи продовольства	Одиниці	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017			
									фонд споживання	частка у загальнонаціональному виробництві, %	споживання на 1 особу за рік	
											кг	рейтинг ¹
Продукти рослинництва												
Хлібні продукти ²	тис. т	153,4	151,1	151,5	151,9	154,0	134,5	140,5	144,0	3,4	114,4	3
Плоди, ягоди і виноград	тис. т	54,4	57,3	61,9	68,0	70,1	61,6	62,9	64,6	2,9	51,3	9
Овочі та баштанні культури	тис. т	160,6	185,9	191,7	200,1	205,9	194,9	204,0	194,9	2,9	154,9	18
Картопля	тис. т	170,7	165,3	168,3	172,5	178,2	184,7	180,8	180,0	3,0	143,0	15
Цукор	тис. т	44,1	50,5	48,4	45,5	48,6	46,0	43,9	41,2	3,2	32,7	8
Олія	тис. т	17,1	16,1	15,6	16,5	16,5	15,0	14,5	14,5	2,9	11,5	14
Продукти тваринництва												
М'ясо та м'ясопродукти	тис. т	58,9	58,7	61,8	63,5	62,0	57,6	59,9	59,2	2,7	47,0	20
Молоко та молочні продукти	тис. т	294,8	302,7	306,6	317,9	311,7	280,8	288,4	278,3	3,3	221,1	5
Яйця	млн. шт.	341,9	343,8	357,0	361,6	352,3	317,2	313,0	320,2	2,8	254 ³	22

Джерело: розраховано автором на основі [2; 7]

¹ Рейтинг Закарпатської області серед 24 регіонів України за обсягом споживання продукції сільського господарства на душу населення (чим більший обсяг спожитої продукції, тим вища позиція в рейтингу).

² Хлібні продукти включають борошно, крупи, рис, зернобобові, а також хліб, макаронні та кондитерські вироби в перерахунку на борошно (фонд споживання по Україні – 4284,5 тис. т).

³ Одиниця вимірювання – штуки.

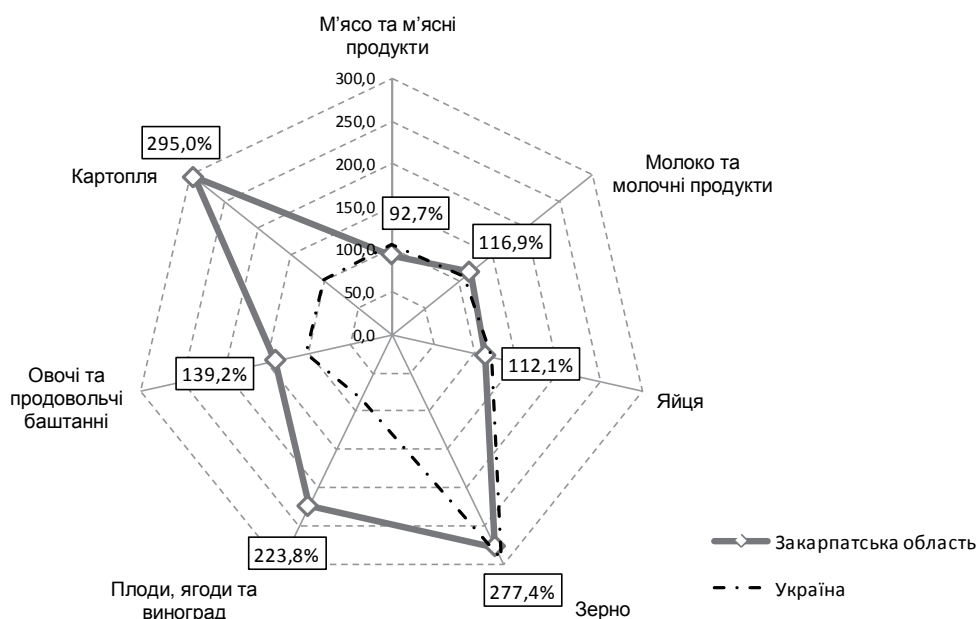

Рис. 2. Рівень самозабезпечення Закарпатської області основними видами продовольства в 2017 р.

Джерело: побудовано автором на основі [2; 7]

аграрного і продовольчого самозабезпечення відзначено за такими категоріями, як картопля (295,0%), зернові культури (277,4%) та плоди, ягоди і виноград (223,8%). Водночас спостерігається недостатній рівень доступності м'яса та м'ясних продуктів для мешканців Закарпаття (показник самозабезпечення – лише 92,7%). Слід відзначити, що рівень самозабезпечення регіону продукцією тваринного походження практично співпадає з рівнем самозабезпечення по Україні загалом. Проте у випадку забезпечення рослинництвом обсяги виробництва такої продукції у Закарпатській області значно перевищують фонд її споживання в регіоні. Для України у цілому проблемним залишається недостатність самозабезпечення плодами, ягодами і виноградом (лише 82,9%).

Важливими з позиції збалансування продовольчих ресурсів регіону є обсяги експорту та імпорту сільськогосподарської продукції і готових продуктів харчування. Щороку динаміка зовнішньої торгівлі у продовольчій сфері змінюється залежно від кон'юнктури внутрішнього ринку і державного регулювання шляхом установлення квот. Аналіз обсягу експортно-імпортних операцій у сільському господарстві регіону в 2010–2017 рр. свідчить про позитивну динаміку за величиною експорту і, навпаки, про тенденцію до скорочення сукупного імпорту продовольства на Закарпатті. Це може вказувати на зменшення імпортової залежності регіону, а також зниження купівельної спроможності населення, оскільки імпортована продукція зазвичай є менш економічно доступною. За досліджуваного період відбулося скорочення імпорту за такими

групами продовольчих товарів, як овочі і коренеплоди, продукція борошномельно-круп'яної промисловості, насіння і плоди олійних рослин. Проте сукупний імпорт продукції рослинництва в області зріс майже вдвічі – з 7 397,0 до 13 892,7 тис. дол. США. Аналогічна тенденція спостерігалася і за експортом рослинної продукції (9 524,3 тис. дол. США у 2010 р. і 57 192,5 тис. дол. США у 2017 р.). У сфері тваринництва обсяги експорту та імпорту продукції в регіоні теж зросли: з 5,0 до 1 891,8 тис. дол. США по експорту і з 4 367,3 до 91 82,4 тис. дол. США по імпорту [8]. У структурі продукції тваринництва помітне значне скорочення імпорту м'яса, м'ясних продуктів, молока і молочних продуктів. Серед готових харчових продуктів Закарпатська область щороку збільшує експорт продуктів із м'яса і риби, продуктів переробки овочів, цукру та кондитерських виробів із цукру, тоді як імпорт за цими категоріями готових продуктів скорочується або ж узагалі відсутній (за винятком цукру і кондитерських виробів).

Висновки. За результатами аналізу сучасного стану системи продовольчого забезпечення Закарпатської області, зокрема динаміки обсягів виробництва основних видів продовольчої продукції, обсягів її споживання та рівня фізичної доступності, виявлено низку «вузьких місць» у цій системі.

Серед основних проблем продовольчого забезпечення Закарпатської області можна виокремити такі:

1) структурний дисбаланс між виробництвом та споживанням продовольства в рамках внутрішнього ринку (в частині самозабезпечення області м'ясом і м'ясними продуктами);

2) тенденція до більшого споживання продуктів рослинництва і скорочення частки продуктів тваринного походження у раціоні населення (рівень споживання м'ясних і молочних продуктів на Закарпатті не відповідає раціональним нормам МОЗ України, визначених «Орієнтовним набором основної продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005–2015 роки»);

3) висока імпортна залежність за окремими групами товарів (зернові культури, продукція борошномельно-круп'яної промисловості, насіння і

плоди олійних рослин, м'ясо та їстівні субпродукти, цукор та кондитерські вироби із цукру тощо);

4) недостатня експортна орієнтованість регіону через високу конкуренцію на зовнішніх продовольчих ринках;

5) ризик щодо гарантування продовольчої безпеки регіону (проблеми скорочення придатних для сільського господарства земель, зниження купівельної спроможності населення, інституційного забезпечення ринку продовольства макроекономічної дестабілізації загалом).

Список літератури:

1. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2020 року URL: http://dfrt.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/05/Strategiya.pdf (дата звернення: 20.11.2018).
2. Сільське господарство України 2017: стат. зб. / Державна служба статистики України; ред. О.М. Прокопенко. Київ, 2018. 245 с.
3. Сільське господарство Закарпаття за 2010–2017 роки: стат. зб. / Головне управління статистики у Закарпатській області; ред. Г.Д. Гриник. Ужгород, 2018. 62 с.
4. Колодійчук І. Сільськогосподарські угіддя Карпатського регіону: проблеми використання, охорони і відтворення. *Аграрна економіка*. 2009. № 2(3–4). С. 61–65.
5. Регіони України 2016: стат. зб. / Державна служба статистики України; за ред. І.Є. Вернера. Київ, 2017. 682 с.
6. Статистичний щорічник України за 2017 рік: стат. зб. / Державна служба статистики України; ред. І.Є. Вернер. Київ, 2018. 541 с.
7. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України: стат. зб. / Державна служба статистики України; ред. О.М. Прокопенко. Київ, 2018. 59 с.
8. Товарна структура зовнішньої торгівлі Закарпатської області / Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zez/index2017.html> (дата звернення: 22.11.2018).